

**การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง***
**LOCAL COMMUNITY FOREST MANAGEMENT IN THE NORTHEASTERN
REGION IN ACCORDANCE WITH SUFFICIENCY ECONOMY
PHILOSOPHY**

พระพลากร สมงค์โล (อนุปันท์)

Phra Palakorn Sumangkalo (Anupan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Roi Et Buddhist College, Thailand

E-mail: palakorn8052@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นต่อไปนี้ 1) แนวคิดและหลักการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น 2) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น และ 3) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ประชาชนในพื้นที่ นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัด จำนวน 19 รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและหลักการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นมีการนำเอาความเชื่อ วัฒนธรรม อาศัยปราชญ์ชาวบ้านรวมทั้งพระสงฆ์เป็นฐานในการขับเคลื่อนชุมชนผ่านแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรับเอาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการจัดการป่าชุมชน เช่น นำเอาความเชื่อเรื่องผีดอนปู่ตามาเป็นกุศโลบายในการรักษา ผืนป่าผ่านพิธีกรรมความเชื่อของชุมชนในแต่ละแห่ง 2) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น ใช้หลักความสามัคคีด้วยการทำงานเป็นทีมของคนในชุมชน โดยอาศัยปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ภาวะเปียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ของภาครัฐ การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกและจากภาคีเครือข่ายป่าชุมชนอื่น ๆ เพื่อสร้างกระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมและ 3) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น ในด้านการปฏิบัติตามนโยบายและกลไกของภาครัฐ มีปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ประชาชนขาดความเข้าใจในข้อกฎหมายของกรมป่าไม้ ทำให้การปฏิบัติตามนโยบายของภาครัฐไม่ถูกต้องและอุปสรรคการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นคือการขาดงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐอย่างพอเพียง

---

* Received 6 August 2020; Revised 7 October 2020; Accepted 10 October 2020

คำสำคัญ: การจัดการ, ป่าชุมชนท้องถิ่น, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The Objectives of this research article were to study the management of local community forests in the northeastern region according to the sufficiency economy philosophy. The following issues are: 1) concepts and principles of local community forest management, 2) model of local community forest management, and 3) problems and obstacles for local community forest management. It is a qualitative research by means of studying related documents, the fieldwork in an in-depth interview and participatory observation. The key informant groups used in this research were community leaders, monks, local residents, 19 scholars and provincial forestry officers. The data were analyzed by descriptive method according to the inductive method. The results of the research were as follows: 1) concept and principles of local community forest management, the beliefs and culture are based on local philosophers and monks as a base to drive the community through the concept of sufficiency economy philosophy by adopting local culture and traditions as a guideline for community forest management, for example, bringing the belief in the ghost “Don Poo Ta” for becoming a strategy to save the forest through the rituals of beliefs of the communities in each places, 2) the model of local community forest management, by applying the principles of unity with working as a team of people in the community, this is based on external factors including government regulations, support from external organizations and from other community forest network partners to create a process of linking activities and 3) problems and obstacles in local community forest management in the implementation of government policies and mechanisms, there is a problem that arises is that people lack understanding of the law of the Royal Forest Department causing them to comply with government policies incorrectly, and obstacles in the management of local community forests is the lack of government support budget sufficiency.

Keywords: Management, Local Community Forests, Northeastern Region, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ทั้งต่อความสมดุลทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอีกทั้งยังมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก นอกจากจะเป็น แหล่งผลิตปัจจัย 4 ปัจจัย ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัยแล้ว ยังสามารถเอื้อประโยชน์ให้ทุกชีวิตได้อาศัยอยู่ในระบบนิเวศที่มีความสมดุลมาโดยตลอด แต่เมื่อถึงยุคการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ซึ่งมีแนวนโยบายที่ เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม จึงก่อให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจและ อุตสาหกรรมมากขึ้น ทรัพยากรป่าไม้ถูกนำมาใช้ในอัตรารวดเร็ว เพื่อสนองต่อวิถีการผลิตที่ คำนึงถึงผลกำไรสูงสุดเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้และ สิ่งแวดล้อมค่อนข้างน้อยจึงก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ ทั่วความรุนแรงเพิ่มขึ้น (สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2538)

ปัจจุบันโลกกำลังเกิดวิกฤตทางด้านทรัพยากรป่าไม้ สาเหตุเกิดจากการถูกทำลาย จนเกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ถูกทำลาย สาเหตุเหล่านี้ล้วนเกิดจากการกระทำ ของมนุษย์ทั้งสิ้น ความล้มเหลวในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมประการหนึ่ง เกิดจากระบบการเมืองที่พรรคการเมืองต่าง ๆ มองคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้เป็นเพียง ทรัพยากรชนิดหนึ่งที่ใช้ในการบริหารประเทศเท่านั้น จะเห็นได้ว่า การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติตามวาทกรรมเก่าเหล่านี้ ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ในทางตรงกันข้าม กลับมีคำถามที่แฝงอยู่ในการจัดการทรัพยากรเหล่านั้น ซึ่งแนวคิดและกระบวนการ วิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่สามารถให้คำตอบได้ (Avner, D., 2000) ปัญหาการ ทำลายทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าว ส่งผลให้มนุษย์เริ่มที่จะแสวงหาแนวทางในการแก้ไข ป้องกัน และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น แต่แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในยุคนั้นยัง ยึดติดอยู่ภายใต้กรอบเหตุผลหรือกรอบทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ ที่มีการแยกป่าอนุรักษ์และป่าเพื่อเศรษฐกิจออกจากกันโดยไม่สนใจชุมชนดั้งเดิมที่เคยอยู่อาศัย (ศุภย์มานุษยวิทยาสิริธร (องค์การมหาชน), 2548) ในการอนุรักษ์ในยุคนั้นยังไม่เป็นการ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างที่เป็ธรรมชาติ รวมทั้งยังคงปฏิบัติต่อทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะในด้านการแสวงหาประโยชน์ใช้สอยมากกว่าที่จะมองในด้านความสัมพันธ์ของมนุษย์ กับธรรมชาติ (วราพร ศรีสุพรรณ, 2537) นอกจากแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แล้วยังเกิดแนวคิดในการจัดการและดูแลทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนการเกิดกระบวนการ เคลื่อนไหวต่าง ๆ (Avner, D., 2000) แนวคิดนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Egocentrism) แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep Ecology) แนวคิดจริยธรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Ethics) และแนวคิดที่นำเอาศาสนาเข้ามาประยุกต์ในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ (Padmasiri De Silva, 1998) กล่าวว่า มนุษย์ไม่สามารถอยู่โดยลำพังได้ ต้องอิงอาศัยธรรมชาติ ทั้งหลายเป็นการพึ่งซึ่งกันและกัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

มากกว่าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ จึงนำแนวคิดทางด้านศาสนาประยุกต์ในการจัดการสิ่งแวดล้อม (สมพร แสงชัย, 2545)

การที่จะทำให้ทรัพยากรป่าไม้อยู่คู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างยั่งยืนนั้นต้องมองไปถึงอนาคต ซึ่งจะต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่เหลืออยู่อย่างมีคุณค่า และที่สำคัญคือต้องมีการพัฒนาบุคคลให้เห็นคุณค่า เพื่อก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เพราะหากประเทศได้มีการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพที่ดี การพัฒนาก็สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาประชากรนั้นควรเริ่มพัฒนาในระดับเยาวชน เพราะเยาวชนเป็นพลังสำคัญของชาติในอนาคต คุณลักษณะที่พึงประสงค์นั้นก็คือ การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เกษม จันทร่แก้ว, 2547) สอดคล้องกับแนวคิดของ กิตติชัย รัตน์ะ กล่าวว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นหน่วยพื้นที่ทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เนื่องจากชุมชนเป็นสังคมที่มีความใกล้ชิดกับทรัพยากรป่าไม้มากที่สุด จึงควรเริ่มสร้างความเข้าใจของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป (กิตติชัย รัตน์ะ, 2551)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะมีการบุกรุกป่าไม้เพื่อทำการเกษตร จนเกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ถูกทำลายสาเหตุเหล่านี้ล้วนเกิดจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น จึงควรเริ่มต้นที่การพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชนให้มีความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยควรส่งเสริม ชักนำและโน้มน้าวใจให้คนภายในชุมชนให้ความร่วมมือกับรัฐในการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อมเพื่อก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ข้อมูล สถิติ รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ ตลอดจน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interviews) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน

1. กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาครั้งนี้ มีจำนวน 19 รูป/คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นผู้รู้ (Key Informants) และผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ในเขตป่าชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถให้ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างลึกซึ้งที่สุด เป็นผู้ที่มิมีบทบาทเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ 2) พระสงฆ์ 3) นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัด จำนวน 19 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยรวมทั้งหมด 2 ประเภท ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interviews) 2) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์และสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เชิงลึก (In - Depth Interviews) ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของเนื้อหาการวิจัยและวิเคราะห์สาระสำคัญจากนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการแล้วได้ร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกในด้าน ต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาของข้อคำถาม

2.2 โครงสร้างของประเด็นเนื้อหาคำถามที่ครอบคลุมสาระสำคัญการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และประเด็นหลักนำเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 กรอบประเด็นและข้อคำถามครอบคลุมเนื้อหาสำคัญที่ต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

2.4 อุปกรณ์ที่ใช้เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก ดินสอ ปากกา กระดาษ A4 และอุปกรณ์อื่น ๆ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

3.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการที่มีทฤษฎี แนวคิด ที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษางานวิจัยวิทยานิพนธ์ที่มีอยู่ก่อน เอกสารราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับและเอกสารวิชาการจากทางอินเทอร์เน็ตข้อมูลที่ได้จากทางอินเทอร์เน็ตที่สามารถค้นคว้ามาได้จากเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (Thailis)

3.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

3.2.1 ขั้นตอนการสัมภาษณ์

3.2.1.1 ผู้วิจัยขอหนังสือ จากวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการขอเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1.2 ก่อนลงภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 19 รูป/คน พร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมเครื่องบันทึกเสียงและสมุดจดบันทึก ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

3.2.2 ขั้นตอนการสัมภาษณ์

3.2.2.1 ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะสนทนาร่างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

ผลการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแนวคิดและหลักการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับการศึกษาแนวคิดการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ดังกล่าว พบว่า แนวคิดการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น คือ

1. แนวคิดเกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชน ชาวบ้านจะมีพิธีกรรมความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในป่า ความเชื่อเรื่องการรักษาดอนปู่ตาเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นกุศโลบายของการนำประเพณี วัฒนธรรมมาใช้เป็นกลไกเพื่อการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน และความเชื่อที่เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ว่าต้นไม้เป็นตัวดูดซับน้ำ และความชุ่มชื้นของป่าทำให้เกิดฝนตก

สำหรับการศึกษาหลักการจัดการประชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ดังกล่าว พบว่า หลักการจัดการประชุมชนท้องถิ่น คือ

1. ชุมชนได้นำหลักความสามัคคีมาใช้ในการจัดการป่าชุมชนโดยได้ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ในการรักษาป่าให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ โดยมี คณะสงฆ์ ประชาชนในชุมชน และเด็กเยาวชน รูปแบบของการสร้างความสามัคคีให้คนในชุมชนเกิดความรักหวงแหนในผืนป่า ได้มีการจัดกิจกรรม เช่น พิธีกรรมบวชป่าประจำปี ก็จะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมในพิธีดังกล่าว คนในชุมชนทุกคนรอบคร้วก็จะออกมาช่วยกิจกรรม โดยพิธีกรรมนี้ก็จะให้ทุกคนปฏิญาณตนว่าจะไม่ตัดไม้ทำลายป่าและจะช่วยปกป้องรักษาผืนป่าให้เกิดความยั่งยืน

2. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนได้ดำเนินการที่สอดคล้องกับแนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น การปลูกป่าเสริม การเพาะพันธุ์สมุนไพรรักษาโรค นำป่าชุมชนได้มีแนวคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายขึ้นมา ซึ่งใช้สำหรับเป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรม การทอดผ้าป่าสามัคคี การปลูกสมุนไพรรักษาโรค นอกจากเป็นศูนย์ฝึกอาชีพแล้ว ยังมีการเพาะปลูกพืช เช่น ปลูกหน่อไม้ ฟักทอง ข้าวโพด หวาย ปลูกผักหวานป่า ผลไม้ สมุนไพรที่สามารถขึ้นได้ในป่า ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชน ก็จะนำออกจำหน่ายเป็นแหล่งรายได้ของครอบครัวและแผนการตัดไม้ทำลายป่า

2. ศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ดังกล่าว พบว่า รูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น คือ

1. รูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ก่อให้เกิดผลต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย เพราะจะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง ประชาชนในชุมชนผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการดูแลพื้นที่ป่าชุมชนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้สร้างความรักความสามัคคี ในชุมชน ในขณะเดียวกันชุมชน องค์กรชุมชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐก็จะเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิด

การพัฒนาตนเอง พัฒนางองค์กร และพัฒนาเครือข่ายในที่สุด รวมถึงมีส่วนร่วม ในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและเครือข่าย ซึ่งเป็นพลังที่แข็งแกร่งที่ภาคีทุกภาคส่วนปรารถนา

2. รูปแบบการเชื่อมโยงเครือข่ายกับภาครัฐในการจัดการป่าชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาบุคลากร ซึ่งชุมชนมีกิจกรรม การเชื่อมโยงเครือข่ายกับภาครัฐ มีการประชุมประจำเดือนเพื่อวางแผนติดตามประเมินผลการทำงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ในการจัดการป่า การพัฒนาชุมชน การศึกษาดูงาน การสัมมนาวิชาการเวที เครือข่ายป่าชุมชน การฝึกอบรมการป้องกันไฟป่า การจัดการป่าชุมชน การทำแผนที่และ การวางแผนการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วม

3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยทำการ สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ดังกล่าว พบว่า ปัญหา และอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น คือ 1) ด้านงบประมาณ งบประมาณที่ไม่แน่นอน 2) การสนับสนุนด้านทักษะความรู้แก่กลุ่มผู้นำชุมชนคณะกรรมการป่าและประชาชน เนื่องจาก ต้องการทักษะในการดูแลป่า ซึ่งทุกคนที่อยู่ในชุมชนรอบป่า มีส่วนได้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่าง เท่าเทียมกัน ตอนนี้อยู่ขาดความรู้ที่ถูกต้องในการปลูกป่าทดแทน การรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ให้ คงอยู่ต่อไป 3) การมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐ ยังไม่มีบทบาทหน้าที่ในการเข้ามาช่วย พัฒนาการจัดการป่าอย่างชัดเจน 4) ปัญหาการอยู่เวรยาม ที่ไม่สามารถอยู่ประจำในช่วงฤดูฝน ได้และครอบคลุมจุดเสี่ยง 5) การสืบทอดเจตนารมณ์และผู้รับผิดชอบแก่คนรุ่นหลัง เนื่องจาก คณะกรรมการจัดการป่าในขณะนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยทำงานหรือวัยผู้สูงอายุ หากไม่มีคนรุ่นใหม่มา สืบทอด การดำเนินงานจัดการป่าอาจจะไม่เข้มแข็งอย่างที่เคยเป็น 6) การสร้างจิตสำนึกให้มีความรักป่าอย่างยั่งยืน เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจที่จะเข้ามาช่วยอนุรักษ์ชุมชนเท่าที่ควร

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จากการวิจัยภาคสนามข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ คณะกรรมการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. แนวคิดและหลักการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนมีแนวคิดที่จะตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทดลองในเรื่อง การประกอบอาชีพ ที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาของชาวบ้าน ใช้สำหรับเป็น สถานที่ในการประกอบกิจกรรมการปลูกสมุนไพรและปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปลูกหน่อไม้ ฟ้าทลายโจร หวาย ปลูกผักหวานป่า เป็นต้น โดยจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

เพื่อให้สมาชิก สามารถดำรงชีพอยู่ได้ โดยไม่ต้องไปตัดไม้ทำลายป่าอีก ซึ่งในศูนย์นอกจากเป็น ศูนย์ฝึกอาชีพแล้ว ยังมีการเพาะปลูกพืช ผลไม้สมุนไพรที่สามารถขึ้นได้ในป่า แต่อาศัย ผลผลิตจากพืชที่ปลูกเหล่านี้เป็นแหล่งรายได้ของครอบครัวแทนการตัดไม้ทำลายป่า นอกจากนี้ศูนย์ที่ตั้งขึ้นมาจะเป็นศูนย์เรียนรู้ทางด้านการจัดการป่าชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ให้กับสมาชิกเครือข่าย รวมทั้งนิสิตนักเรียน นักศึกษาที่เข้ามาศึกษาดูงาน (สมพร แสงชัย, 2545) แนวคิดเกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชน ชาวบ้านจะมีพิธีกรรมความเชื่อในสิ่งที่ เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในป่า ความเชื่อเรื่องการรักษาดอนปู่ตาเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นกุศโลบายของการนำประเพณี วัฒนธรรมมาใช้เป็นกลไกเพื่อ การจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน แนวคิดเรื่องแหล่งเรียนรู้แลกเปลี่ยนในการจัดการป่า ชุมชน โดยการพึ่งพาตนเองด้วยการสร้างกิจกรรม เช่น การจัดค่ายเยาวชนศึกษาธรรมชาติ แปลงวิจัยพันธุ์ไม้

2. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการมีการประชุมเพื่อกำหนดแผนและ กฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน มีการพูดคุยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลหรือเรื่อง ที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดข้อตกลงร่วมกัน โดยการเสนอแผนเพื่อของบสนับสนุนจากทางภาครัฐ การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชน มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน เพื่อศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มเครือข่าย เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา โดยการ จัดห้องเรียนธรรมชาติแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจการจัดการป่าชุมชน (เกษม จันทร แก้ว, 2547) การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชน มีการส่งเสริมจากป่าไม้จังหวัด ในการศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนและมีการอบรมให้ความรู้ มีการกำกับติดตาม การจัดการป่าชุมชน บทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการป่าชุมชนจะมีคนในชุมชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐได้มีการตั้งคณะกรรมการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับคณะสงฆ์ร่วมกัน ก่อตั้งกลุ่มพิทักษ์ผืนป่า ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ ติดตาม ตรวจสอบ และพิจารณาแก้ไขปัญหา ประชุมคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน และประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ระดมความคิด จัดทำแผนปฏิบัติงาน เพื่อบริหารจัดการป่า ตามแผนงานที่กำหนด การพัฒนารูปแบบการ จัดการป่าชุมชน มีการส่งเสริมจากป่าไม้จังหวัดในการศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มเครือข่าย ป่าชุมชนและมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนซึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ เสน่ห์ จามริก และคณะ กล่าวว่า รูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น เป็นขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน หรือระดับ เครือข่ายภายในระบบนิเวศน์ เพื่อการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ถือเป็นตัวนำหรือส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเป็นธรรมบนรากฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชน (เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2536) เช่นเดียวกับ โกล

แพรทอง กล่าวว่า รูปแบบของการจัดการป่าไม้ จะต้องนำเอาความต้องการพึงพึงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่า โดยให้ประชาชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากป่า รวมถึงเป็นผู้กำหนดแผนการ ควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ (โกมล แพรทอง, 2535) และสอดคล้องกับแนวคิดของ สมศักดิ์ สุขวงศ์ กล่าวว่า รูปแบบการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น ที่ประชาชนได้รับมอบหมายให้ควบคุมจัดการและใช้ประโยชน์จากป่า โดยทุกคนมีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างเป็นธรรม

3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

อุปสรรคการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ติดขัดในข้อกฎหมายทำให้เกิดความล่าช้าในการจัดการป่า ประชาชนขาดความเข้าใจในการปฏิบัติตามนโยบายของภาครัฐ เนื่องด้วยการขยายตัวของชุมชนย่อมทำให้มีผู้คนมากขึ้น จึงเกิดการบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อทำการเกษตรเลี้ยงชีพของผู้คนในชุมชนมากขึ้น การแก้ปัญหาของชุมชน คือ การสร้างจิตสำนึก และการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังที่จะสามารถปกป้องผืนป่าให้เกิดความยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างจิตสำนึกเพื่อให้ทุกคนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนและสร้างความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในป่าเพื่อเป็นกุศโลบายของการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ชาวบ้านจะมีพิธีกรรมความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในป่า ความเชื่อเรื่องการรักษาดอนปู่ตาเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นกุศโลบายของการนำประเพณี วัฒนธรรมมาใช้เป็นกลไกเพื่อการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งหลักการที่กล่าวมาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยภายในจากคนในชุมชน และปัจจัยภายนอกจากหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย ความสามัคคีของชาวบ้าน แรงขับเคลื่อนของการทำลายป่า แนวคิดเชิงอนุรักษ์ในการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย กฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ของภาครัฐ การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก การให้ การยอมรับจากภายนอกรางวัลที่ได้รับระดับประเทศ เครือข่ายป่าชุมชนอื่น ๆ ผลประโยชน์ ที่ตามมาของการจัดการป่าชุมชนคือ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมชุมชนใหม่ที่เอื้อต่อการจัดการป่าชุมชนและกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ หลายด้าน คือ ความสามัคคี เช่น การทำงานร่วมกันโดยไม่ต้องใช้การบังคับการทำงานเป็นทีม เช่น การแบ่งงานกันทำตามบทบาทหน้าที่เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ เช่น กิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่า 1) ข้อเสนอแนะระดับครอบครัวและชุมชน 1.1) ประชาชนในพื้นที่ต้องยึด

หลักการดำเนินชีวิตตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9 เพื่อดำรงชีวิตที่ ปกติสุข ไม่เปียดเบียนทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ 1.2) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ อิทธิพลของสถาบันครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากร ป่าชุมชนในท้องถิ่น 2) ข้อเสนอแนะระดับหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัด 2.1) หน่วยงานระดับ ท้องถิ่น และระดับจังหวัด ควรกำหนดแนวทางในการจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนให้มีความ ชัดเจนทุกพื้นที่ครอบคลุมทุกชุมชนในพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกผิวน้ำของประชาชนในพื้นที่ และเป็นการป้องกันพื้นที่ป่ามิให้มีผู้ใดเข้าไปบุกรุกหรือแสวงผลประโยชน์ 2.2) หน่วยงานใน ระดับพื้นที่ควรส่งเสริมแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ เช่น การ ส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาแผนงานเชิงบูรณาการในกรณีที เกิดปัญหาความขัดแย้งในระดับพื้นที่ 3) ข้อเสนอแนะระดับนโยบายและระดับประเทศ 3.1) รัฐบาล ควรพิจารณาทบทวนมาตรการ หรือนโยบายด้านป่าไม้เพื่อนำมาปรับใช้ให้ เหมาะสมในระดับพื้นที่ โดยกำหนดเป้าหมายและลดการปะทะกันของประชาชนและหน่วยงาน ภาครัฐ ในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ควรดำเนินการกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่าง สม่าเสมอ 3.2) ดำเนินการกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ในแต่ละนโยบายเพื่อ ประเมินผลและพิจารณาทบทวนประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในนโยบายดังกล่าวอย่าง ต่อเนื่อง 4) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป 4.1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบ สภาพปัญหาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ได้ข้อมูล ที่นำไปสู่การวิเคราะห์แนวทาง ในการจัดการปัญหาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่น 4.2) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของชุมชนและหน่วยงานรัฐในการจัดการทรัพยากรป่า ชุมชนในเขตพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

เอกสารอ้างอิง

- กิตติชัย รัตนะ. (2551). กลวิธีสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมในการ พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกษม จันทรแก้ว. (2547). การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์. โกมล แพรททอง. (2535). แนวทางการจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- วรารพร ศรีสุพรรณ. (2537). สถาบันการศึกษากับการสร้างหลักแห่งคุณธรรมใหม่เพื่อมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: นิเวศวิทยา.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2548). ความรู้กับการเมืองเรื่องทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

- สมพร แสงชัย. (2545). สิ่งแวดล้อม อุดมการณ์ การเมือง และการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โครงการบัณฑิตศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อม.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2538). ป่าชุมชน: ทางเลือกในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติ. วารสารข่าวสารป่าชุมชน, 2(3),28-35.
- เสน่ห์ จามริก และคณะ. (2536). โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- Avner, D. (2000). The environment between theory and practice. New York: Oxford University.
- Padmasiri De Silva. (1998). Environmental philosophy and ethics in Buddhism. London: Antony Rowe.